

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

2023. június 12–18.

**Erdélyi Zsuzsanna
a Városligetben**

A képzőművészeti egyetem évváró kiállítása

**Film: Air
Tetris
Nem kapjátok meg a gyűlöletet**

A lélek régésze

Erdélyi Zsuzsanna emlékműve a Városligetben

A gyönyörűen megújult Városligetben, a Néprajzi Múzeum és a Magyar Zene Háza közötti sétányon május 25-én nagy érdeklődés mellett került sor Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015), a vallásos néphagyomány világhírű kutatója emlékművének avatására. A mű alkotója Borbás Márton szobrászművész. A rendezvényt az Immaculata Alapítvány és a Magyar Művészeti Akadémia szervezte.

Az ünnepség kezdetén Petrás Mária népdalénekes a moldvai magyarok régmúltból megőrzött imádságos énekeivel szólította meg a jelenlévőket. A hallgatóság megélhette azt a kivételes csodát, amikor olyan művész énekel, akinek torkában különleges kincs rejtőzik, személyes, mély hite pedig áhítatossá teszi az éneklését.

A megjelenteket Juhász Judit, a Magyar Művészeti Akadémia szóvivője, a rendezvény háziasszonya köszöntötte. Kiemelte: kivételes tudós előtt tisztelgünk, kivételes helyszínen. A ragaszkodó hűség és szeretet ihletében született az emlékmű gondolata. Juhász Judit elmondta azt is, hogy Dobozy Zsófia, Erdélyi Zsuzsanna lánya dolgozik édesanyja *Naplóján*, amely rendkívül gazdag, őszinte, kiemelkedően fontos munka.

A Dobozy család nevében (Erdélyi Zsuzsanna férje Dobozy Elemér orvos, belgyógyász volt; négy gyermekük született – a szerk.) Dobozy Borbála csembaloművész mondott ünnepi beszédet. Megköszönte Klukon Edit zongoraművésznék, hogy kezdeményezője volt a szoborállításnak, valamint Borbás Mártonnak, hogy megalkotta az emlékművet. A szobrászművész nem ismerte személyesen Erdélyi Zsuzsannát, de fotók és filmek alapján meggyőző, szép szobrot alkotott.

gyarásgtudatú, erősen hagyományőrző, szigorú értékmegőrző családban született. Nagypapja, Erdélyi János költő, tanár a reformkor jeles alakja volt, aki az elsők között szorgalmazta a folklórgyűjtést, mert szilárdan hitte, hogy az a nemzet, amelyik nem ismeri a népköltészetét, hagyományá-

lyi Zsuzsanna lánya. Hozzátette: édesanyja élete példázza a tipikus 20. századi magyar sorsot. Már fiatalon azzal a küldetésstudattal élt, hogy tennie kell valamit a magyarságért. Egy héttel huszonnegyedik születésnapja után ezt írta *Naplójában*: „Tudom,

hogy magasabb hang sugallatára ragadtam tollat, és tudom, hogy ugyanaz a hatalom elvezet a megújulás felé, de előzőleg megtart az újabb szolgálatra. Nem most, huszonnégy éves koromban végzem el feladatomat, hanem az életem folyamán egyszer s talán többször is... Isten segítségével

Petrás Mária

Barna Gábor

Dobozy Borbála idézett édesanyja 1926-ban írt *Naplójából*: „A vándorló garabonciása leszek népemnek. Kicsi tarsolyomban sok kincset hordok és szetszórom az érdeklődőknek, a tudatlanoknak, küzdök tollal, szóval, szellemem, lényem fegyverével.” Hozzáfűzte: édesanyja egy mély ma-

it és szokásait, nem ismeri a saját lelkét sem. Fia, a kolozsvári könyvtárigazgató Erdélyi Pál a régi magyar irodalom és művészet területén végzett felbecsülhetetlen értékű kutatómunkát. „Édesanyám ezt a szellemi örökséget hozta magával, és képviselte egész életén át” – fogalmazott Erdé-

kérem életem nagy munkáihoz. Hitet, erőt keresztülvitelükhöz.”

Dobozy Borbála leszögezte: Isten megadta édesanyjának a kért hitet és erőt, amelyre nagy szüksége is volt hosszú, gazdag, ám küzdelmes élete során. Sorsa egészen másképpen alakult, mint ahogyan fi-

atal korában elképzelte. Az Úr úgy igazgatta az útját, hogy a kommunista hatalomátvétel után, 1947-ben politikailag nem kívánatos elemként rövid időn belül kitegyék akkori munkahelyéről, a Külügyminisztériumból. A hón áhított diplomáciai pálya helyett nagycsaláddal ajándékozta meg, és anyagi kényszerből Lajtha László csoportjába irányította, hogy mellette tanulja meg a gyűjtés minden csínját-bínját.

Amikor már a Néprajzi Múzeum munkatársaként önálló gyűjtőmunkába kezdett, 1968 decemberében eligazgatta lépteit a somogyi Nagyberénybe, hogy ott a kilencvennyolc éves Rozi nénitől magnóra vegyen egy számára addig ismeretlen típusú, régi magyar nyelvemlékű, furcsa szöveget. Dobozy Borbála megjegyezte: nem édesanyja volt az első, aki ilyen talált, de csalhatatlan ösztönével ő érzett rá, hogy ha egy periférián élő idős asszony ilyen tud, akkor nagyon sok hasonlónak kell lenni a fejekben. Ekkor kezdődött el, ahogyan mondogatta, versenyfutása a halállal, hiszen e szájhagyomány útján átörökített szövegeket már csak az öregek emlékezete őrizte.

Az idő őt igazolta: nem mindennapi teherbírásának, meg szállottságának, empátiájának köszönhetően évtizedeken át tartó, gyakran a végkimerültség végzett munkával sok-sok ezer ilyen szöveget gyűjtött és dolgozott fel, gyűjtőmunkára inspirálva más, fiatalabb kollégákat is, akiknek hasonló anyagával együtt e szövegek száma ma több tízezerre tehető. A huszonnegyedik órában sikerült az általa archaikus népi imádságnak elnevezett tengernyi kincset megmenteni az utókor számára.

Dobozy Borbála rámutatott: édesanyja életfeladata nem a diplomáciai pálya volt, tovább kellett mennie a felmenői által kijelölt úton, így lett Dávid Katalin művészettörténész szavaival élve „a lélek régésze”, s ezáltal a magyarság egyik szellemi értékmentője.

„2015. február 13-án egy nyugodt lélek jelenhetett meg Teremtője előtt, aki küldetését betöltötte, a neki rendelt feladatot a legjobb tudása, talentuma szerint elvégezte.”

Az avatóünnepségen köszöntőbeszédet mondott Barna Gábor, Erdélyi Zsuzsanna-díjas néprajzkutató is. Kiemelte: Isten megmutatta magát a legnehezebb időkben, és elküldte Erdélyi Zsuzsannát, hogy egy generációváltás utolsó óráiban leje-

gyezze imádsággal, költészetünk legszebb darabjait. Nemcsak tudósi feladatot teljesített: valóban vigasztalt, felemelt, értéket mentett. Teljesítette küldetését. Nyelvi, zenei, irodalmi, filozófiai iskolázottsága, családjából hozott hite és erkölcsi tartása fel is készítette őt erre a feladatra.

Milyen kifejező a magyar nyelvünk: ez a szobor valóban megörökíti Erdélyi Zsuzsanna emlékét, hiszen a tér mindenkori jelenében

hosszú nemzedékekre jelenvalóvá teszi a tudóst és az embert – mondta a professor. – Erdélyi Zsuzsanna felfedezte, hogy öregjeink az „írastudatlanok felelősségével” életben tartották az elődöktől kapott tudást: a középkorból, a barokk korból források archaikus imádságokat, amelyekkel – Szűz Mária, a Boldogasszony közvetítésével – kitartóan keresték és megtalálták a mennyei Atyát. Így szemlélve nagyon is igaznak tűnik Lékai László bíboros kedveskedő megszólítása: „Archaika.” Igen,

Erdélyi Zsuzsanna felfedezte és újra élénk állította az arkhét, a kezdetet, a teremtő Isten irgalmasságában bízó és a Boldogasszony, a Magyarok Nagyasszonya közvetítő segítségére fenntartás nélkül ráhagyatkozó ember mély hitét.

„Én népköltészetünk legfénylőbb rétegéhez hasonlóknak mondom ezeket az imákat, amikben a nép élt, s amik századokon át népünkben éltek titokban. És szépségük és erejük nemcsak tartalmaikban van, de nyelvükben is” – írta Juhász Ferenc.

Barna Gábor rámutatott: a forma, az archaikus imádságok veretes szövegében megfogalmazódó, korábban sosem hallott szimbolikus nyelv, valamint a tartalom: az elesett embernek Mária közbenjárásával Istenbe való görcsös kapaszkodása költők sorát ihlette meg. Juhász Ferenc, Major-

Zala Lajos, Tóth Sándor, Nagy Gáspár, Polner Zoltán, Iancu Laura verssorai tanúszkodnak erről, maradandó emléket állítva az imádságos asszonyoknak és egy tudós életműnek.

A szobor Erdélyi Zsuzsanna széles körben sugárzó munkásságának meghatározó szerepét akkor tudná még jobban megmutatni a távoli utókor, ha talapzatán olvasható volna egy archaikus imádságszöveg is – mondta Barna professor. Hozá-fűzte: „Zsuzsanna néni – milyen jó, hogy még sokan mondhatjuk így is – Isten segítségével teljesítette feladatát.” A Hegyet hágék-jelenség – Várhelyi Heléna találó kifejezése – annak a szerves egymásrautaltságnak meglétét bizonyítja, amellyel az ember önmagát Isten viszonylatába állítva szemlélheti és formálhatja meg méltóságát.

Barna Gábor leszögezte: felidézhetjük Erdélyi Zsuzsannában a mélyen hívő embert, aki életének nehéz helyzeteiben éppúgy, mint az elért sikerekben a gondviselésre hagyatkozott. Személyes sorsára is vonatkoztatható ezért a könyvcímű válaszított imádságrészlet: hiszen ő is „hegyet hágott, lőtöt lépét” hosszú élete során. Mint a kincset érő imádságokat őrző

„szent asszonyai”, akik életük megpróbáltatásainak idején leginkább csak az Isten irgalmasságában bízó és Mária közvetítő, óvó szeretetében bízhattak. Abban, hogy az imádságszövegek sokat vitatott záradéka szerint – idézzük most az útnak indító nagyberényi Babos Jánosné Rozi nénit – „Aki ezt az imáccságot este-reggel elmongya, megüdvözülni!” Tóth Sándor verse pedig már a szolgálatért járó jutalmat is látta: „...aranykeresztet visz a Krisztus / néked hozza szép-jegyesül / szívedre tűzi mindazért / mit elvett a föld”.

Az ünnepség végén Kránitz Mihály római katolikus pap, teológus, egyetemi tanár megáldotta Erdélyi Zsuzsanna emlékművét.

Bodnár Dániel
Fotó: Merényi Zita

Tóth Zoltán: Roncsautó

A klasszikus szépségideál és az önkifejezés

A Magyar Képzőművészeti Egyetem évváró kiállítása

Kavarog az örvény, először még csak enyhén tekereg, a második képen felszökken a torkolat, a harmadikon pedig már biztosan lehúzó bennünket a mélység. Nem ez a legjobb képcsoport a képzőművészeti egyetem évváró kiállításán, de nagyon kifejező, talán az egész nagyszabású tárlat esszenciája lehetne. Egy fiatal hölgy, egy végzős hallgató diplomamunkája ez,

amely a Régi Múcsarnok felőli részén van kiállítva. Csak magam közel nyolcszáz fotót készítettem a képzőművészeti egyetem Andrassy úti főépületében és az Epreskertben a különböző szakok, tanszékek kiállított alkotásairól. Mondhatom, sok mindent láttam, és nagyon úgy néz ki, hogy a klasszikus szépségideálnak, az állandó harmóniakeresésnek végleg befellegzett. Előtérbe kerül a mindenáron való önkifejezés szurrealisztikus elemekkel tárítva, néha giccsbe hajló vagy legalábbis annak határmezsgyéjén

táncoló vad színekkel és extravagáns, szókimondó megoldásokkal. Értem, miért van ez így, sok oka van. Ideges, zaklatott világban élünk, és a fiatalok a legérzékenyebbek, a környezet, az idősebbek világa iszonyatos erővel hat rájuk. Ők még nem játszanak szerepet, nem alakoskodnak, nem csúsztatnak, mint a médiában szereplők oly sokszor, ők még „kimondják az őszintét”. Tükörkép ez, ilyenek vagyunk, ezzel tettük a környező világunkat, az emberi kapcsolatokat... Az egész kiállítássorozatot komor látásmód, pesszimizmus hatja át. Persze más is hozzájárul ehhez; a változó technika, a fotográfia, az internet az utóbbi harminc évben mindent megváltoztattak körülöttünk, s valahogy ezek is inkább hidegséget árasztanak.

Hol fontos ma már a hagyományos portré? Hiszen egy kattintás a mobilon, és máris kész a kép. Százegyrével készülnek naponként a digitális fotók világszerte, és aki akarja, azonnal közzé is teheti, hála a Google szolgáltatásainak. Persze az igazi az, ha valami plusz is megjelenik rajta, és az már nem megy mindenkinek, mesterséges intelligencia ide vagy oda... Az üzenet a fontos, a problémafelvetés. A kortárs festő párbeszédet folytat a készülő képpel és a nézővel is, ha akad majd neki. Persze ez nem új keletű jelenség, már Somogyi József szobrászművész is azt mondta az egyik nyolcvanas évebeli portréfilmjében, hogy a művészi munka egyfajta párbeszéd.

Az Andrassy úti főépület grafika tanszékén kiállított képek többségének a címe: *Instagram*. Nyilván nem véletlenül. A szó az *instant photo* és a *telegram* kifejezések kombinációjából jött létre. Az én olvasatomban afféle gyorsvázlat ez, amit rögtön meg lehet osztani, fel lehet tenni az internetre. Mintha csak jegyzeteket készítenék valamiről, a későbbi kidolgozás igénye nélkül. A Képzőművészeti Egyetem oktatói, reagálva az új kor kihívásaira, az „itt és most”, a jelen társadalmára gondolva építik be a tantervbe a legújabb közzétételi lehetőségeket. A kiállított művek közül ki-

emelkedik Balogh Bence grafikája, amelyen a háttérben lévő fekete árnyékban már majdnem találkozunk két arc, egy férfié és egy nőé. Csintalan Bogáta instagram-képe egy kezét ábrázolja, amelyre az van felírva: GOD. A hallgató által fogalmazott képaláírásban pedig ez olvasható: (Ha Isten is úgy akarja.)

A képek között járva mindenképpen feltűnik a látogatónak, hogy jelen vannak itt az élet nagy kérdései. Kovács Lili második évfolyamos festő-hallgató nagyméretű vászna az utolsó vacsorát ábrázolja. Modern felfogásban közelít a témához, semmiképpen sem a klasszikus szépséghez szokott ízlésünkre támaszkodva hozza közel hozzánk a tizenkettőt és a Mestert. A fejek elnagyoltak, az arcok alig kivehetők, ám tisztán érezhető a feszültség: „Közületek valaki elárul engem.”

Szalóczy-Csuha Gyula *Tömegsír* (2023) című képe egyszerűen döbbenetes. Vérfagyasztó látvány, a sírba hevenyészve behajigált holttestek rémületet keltenek. Az alkotást aktualitása teszi fontossá. A festő ezt írja a képeről: „Ebben az évben szerettem volna minél mélyebbre nyúlni az eltitkolt családi történetekben, így jutottam el a 20. század egyik legnagyobb és méltánytalanul nem emlegetett eseményéhez, az orosz forradalomhoz és az azt követő polgárháborúhoz. Anyai nagymamám moszkvai, és míg édesapja kulák családból származott, addig édesanyja egy jól szituált orosz nemesi családból jött. Ezen a ponton sejthető a történet kimenetele. Dédanyám, Antónia Mihailovna Jevsztafjeva Moszkvában született 1912-ben, és feltételezhetőleg kellemes élete volt édesanyja 1918-as haláláig, amiért a forradalom volt a felelős. Egy alig hat esztendő gyermeknek fo-

Balogh Bence: Instagram

Csintalan Bogáta: Instagram

Korossy-Khayll Levente: Káin és Ábel

kozottan nehéz ezt átélnie, főleg úgy, hogy az ezt követő időszakban tulajdonképpen beszélni sem lehetett a forradalmat megelőző évekről, és az édesanyjáról sem. Moszkvai lakásukat felszabdalták, vidéki házukat pedig a földdel tették egyenlővé, ami véleményem szerint szintúgy traumatikus változás egy gyermeknek. Nekünk itt, Közép-Európában talán lehetetlen elképzelni azt, hogy valaki úgy nőjön fel, úgy szocializálódjon és úgy próbáljon meg teljes életet élni, hogy megboldogult édesanyjáról ne lehessen beszélni a családban, illetve úgy tegyenek, mintha semmi sem létezett volna a gyermekkorát megelőzőleg. Nagymamám azt sem tudja, hogy hívták a nagyanyját, mivel, ahogy ő mondta, »Nem beszélünk ilyenekről, hiszen evidens volt, hogy bajba kerülhetünk miatta, és az életével az ember nem játszadozik«. Mindezek ellenére maradtak történetek ükanyámról, amelyek tovább élnek

közöttünk, illetve fotográfiák és két ékszer, melyeknek sikerült átvészelnüök Oroszország zivatáros éveit. *Tömegsír* című képpemmel szerettem volna emléket állítani »névtelen« ükanyámnak, a korábban és a jelenben is elsöpört emberi életnek, valamint annak, hogy a mézslárlás igazából nem az áldozatról árulkodik, hanem arról, aki végrehajtja azt.”

A diplomázók munkái közül kiemelkedik még Tóth Zoltán két nagy méretű (200 x 400 centiméteres) roncsautóképe, amelyek brutálisan hatnak. Az elképesztően összetört luxusautókról ezt írja a fiatal művész: „A személygépkocsi birtoklása egyfajta mód arra, hogy az egyén a társadalmi helyzetét reprezentálja. Ezek a gépjárművek magukban hordozzák a baleset lehetőségét. A baleset olyan esemény, ami kizökkent minket az élet hétköznapi mivoltából, és emlékeztet az élet múlandóságára. Képeim a baleset esztétikáján keresztül és a tárgyi luxus hiábavalóságával jelenítik meg a *vanitas* témakörét.”

Figyelemre méltó Forgács Genovéva *Világom-világom* című alkotása is. A fiatal művész a holdra vagy inkább a földre emlékeztető óriási égítést festett egy hatalmas méretű terítőre. *Hullámszásban* című képe is különleges.

De most lépjünk ki kicsit a szabadba, és menjünk át az Epreskertbe! Járjuk körbe a kálváriát, amelyet még Strobl Alajos és tanítványai raktak össze annak idején, a lebontása után! Az Epreskert most talán még nagyobb rendezetlenséget mutat, mint korábban, rengeteg a fa és a kő alapanyag, amit a hallgatók még nem használtak fel, vagy talán már nem is fognak. Mindig érdekes, kissé bizarr látványt nyújtanak a gipszszobrok; sok női akt árválkodik és pusztul a kertben, némelyik már egészen megfeketedett az idők folyamán.

A szobrászműtermekben járva a hallgatók munkái között nem sok kiemelkedőt láttam, a többség afféle ujjgyakorlatnak tűnt, alkotóik láthatóan az útkeresés fázisában vannak. Az utóbbi évtizedek egyik letehetősebb szobrászhallgatója Solti András volt, aki dél-koreai megrendelésre megmintázta és bronzba öntötte a magyar vizslát. Ennek a szobornak a gipszváltozata most is látható az anatómiai teremben.

Különleges alkotás még a *Káin és Ábel* című fotórealisztikus festmény, amely azt a pillanatot ábrázolja, amikor a mit sem sejtő, fát farigcsáló Ábelt letaglózni készül a testvére, Káin. A „srácok” olyanok, mintha csak ma élne, arcuk és frizurájuk alapján a kortársaink lehetnének.

Különleges alkotás még a *Káin és Ábel* című fotórealisztikus festmény, amely azt a pillanatot ábrázolja, amikor a mit sem sejtő, fát farigcsáló Ábelt letaglózni készül a testvére, Káin. A „srácok” olyanok, mintha csak ma élne, arcuk és frizurájuk alapján a kortársaink lehetnének.

A tervezőgrafikai tanszék is hozza a formáját: digitálisan nyomtatott, dekoratív plakátok és arculattervek teszik ragyogó élménnyé a hozzá tartozó műtermek bejárását. A restaurátorok szintén remekül dolgoznak. Ugyanakkor a kreatív alkotói területek, mint a festészet vagy a szobrászat, azért valószínűleg kicsit nehezebbek, hiszen a hallgatóknak itt a semmiből kell alkotniuk valamit, míg mások munkája egy-egy szakmán alapul.

Még egy utolsó pillantás a sárkányölő Szent György-szoborra és a Benczúr- meg a Lotz-műtermekre, aztán lassan bealkonyodik, és mindenki elhagyja ezt a különleges kertet, amely otthont ad a művészeteknek itt, a városrészes közepén.

Szöveg és kép: Mészáros Ákos

Halmai Tamás

A megváltás dramaturgiája

Néhány mondat Visky Andrásról

„olvasd el ezt az írást, egyedül és fennhangon, mondta, és magamra hagyott. De nem távozott el, föl-alá járkált az ablakom előtt, hogy kéznél lehessen, ha bajom esnék”

(V. A.: [Írás])

Visky András *Kitelepítés* című regényéről (Jelenkor Kiadó, 2022) bizonyára még sokan fognak írni, beszélni. Ez a biblizált családrégi és légertörténet különös figyelmet vívott ki magának, s hatása talán rétegződni is fog: visszamenőleg fölkeltheti az érdeklődést a szerző teljes életműve – versei, esszéi, színművei – iránt.

Az írás, a szöveg, a nyelv – a zsidó-keresztény szellemnek megfelelően – Visky András teljes irodalmi létezésében identitásképző motívumok. Olyannyira, hogy Visky még interjúbeszédében is az elmélyülés és körültekintés *eszméleti művészetét* gyakorolja. Azaz – szépírói munkái mellett – a vele készült beszélgetéseket is a jelentős gondolati tetteknek kijáró komolysággal érdemes megolvasnunk.

Három – esetleges, de jellemző – példát hozok. A *Mint aki látja a hangot* című beszélgetőkönyvben (Visky András *beszélget Sipo Márti*, Harmat Kiadó, 2009) egy evangéliumi szöveghelyhez (Máté 5,41) fűz magyarázatot az interjúalany. Mintegy a *megváltás dramaturgiáját* vázolja föl ez a rögtönzött homília: „Tehát a »Szeresd az ellenséged!« felszólítás feladat, és ennek a teljesítése az ellenségeddel való személyes viszony kialakításával kezdődik. »Ha pedig valaki egy mérföldnyit útra kényszerít, mondja a Názáreti, menj el vele kettőre!« Ki kényszeríthetett egy izraelitát arra, hogy egy mérföldnyit utat tegyen meg? A törvény szerint egy római katona megparancsolhatta a hódoltságban élő polgárnak, hogy vigye a felszerelését egy mérföldön át. Jézus azt mondja, akkor te vidd két mérföldön át! // *Miért nem elég egy mérföldet megtenni?* // Mert a második mérföldön már elkezdődhet a beszélgetés közted és az ellenséged között. Amíg a törvény hatálya alatt cselekszel, addig nem fogsz összebarátkozni az ellenségeddel. [...] [A Názáreti rabbi] Azt mondja, hogy a szeretet a második mérfölddel kezdődik.” (61–62.) A *második mérföld* példázata jézusi logikával teszi egyértelművé, hogy a szeretet az ellenség szeretete nélkül önmagát számolja föl; a cselekvő odaforduláshoz pedig békéig türelmes időre és *alázattal vicselt találkozásra* van szükség.

Frissebb magazinbeszélgetésekben a jóság és tisztaság metafizikáját (vö. „a tisztaság a bűnök büne” – *Kitelepítés*, 199.) fogalmazza újra Visky. A bűn- és bűntudatközpontú keresztény gondolati hagyomány különösen rászorult erre a nézőpontra – mely nem hárit és nem is relativizál, inkább a belátó elfogadás önismereti műveleteit ajánlja a moralizáló büszkeség helyébe: „...a szentségnek semmi köze nincs a tisztasághoz. A szentség tulajdonképpen bátor belehajlás a világba. Aki tiszta akar maradni, szent biztosan nem lehet. A legkibírhatatlanabb szöveg, amit szent emberről, történetesen Isten fiáról írtak, az az, hogy »bűnné lett miérettünk« – mi pedig azt hisszük, hogy ez egy metafora. Ha ezt csupán teológiai tételmondatként olvassuk, az totális félreértés az Evangéliumnak. Önmagunk felmentése, hogy a világ felé forduljunk a mocskossá válás félelme nélkül – pedig inkább kellene félnünk attól, hogy tiszták maradunk, mert ha tiszták vagyunk, akkor tökéletesen megkerültük a megváltást. Nem jó

megkerülni a megváltást. A megváltás szentté tesz, ami azt jelenti, hogy félelem nélkül élhetek a világban.” (Visky András: „Aki tiszta akar maradni, szent biztosan nem lehet.” Parti Judit interjúja, *Képmás Magazin*, 2023. 04. 25. – <https://kepmas.hu/hu/visky-andras-kitelepites-regeny-interju-lager-terez-drama>)

Egy néhány nappal későbbi közlés ugyancsak a „jóságra” épített identitás önáltató természetére int – hogy megkímélhessük magunkat a hübrisz feneketlen traumáitól: „Engem a katonaság tanított meg arra, hogy az ember nem jó, és hogy az ember a másik eltörlésében mutatja a legtöbb kreativitást, de arra is megtanított, hogy a világban létezik jóság. A jóság nem »van«, hanem történik; nem birtokolom, hanem »adatik«. A gonoszságra létezik magyarázat, mondja Kertész a *Kaddisban*, de a jóságra nincs. Nehéz volt a jóság görcsétől megszabadulnom, és inkább átlátszóvá lenni, mint jónak. Most is ezen dolgozom.” (Szarka Zsuzsa: „Történeté válni a legmélyebb emberi feladat...”, *Szombat.org*, 2023. 04. 30. <https://www.szombat.org/kultura-muveszetek/tortenete-valni-a-leg-melyebb-emberi-feladat>)

Fotó: Jackie Triste

Mint kortársaink közül Hegedűs Gyöngyi, Visky András is, úgy mondanám: *bibliai szerző*. Ebben szerepet játszhat reflexív hitre nevelő protestantizmusuk – s döntően az, hogy mindketten lelkeszaládból származnak. A kortárs kereszténység költői közül más ösvényen jár például Iancu Laura vagy Sajgó Szabolcs poétikája: ők nem annyira az *Írás* idejét folytatják, hanem inkább Isten időtlenségét szemlélik. Hegedűs és Visky öröklött textusba hímeznek saját sortot, Iancu és Sajgó imával szölongatják a jelenvalót. Komplementer, szép lírai teológiák ezek.

A metafizikus élmény és az esztétikai tapasztalat Viskynél a személyllyé vált idegenségben ér össze: „A katarzis pillanatában nemcsak azt élem meg, hogy nincs remény, hanem azt is, hogy csak remény van.” (*Mint aki látja a hangot*, 129.) Hasonló e belátás ahhoz, amit a húsvéti eszmélkedés így fejez ki: „Jézus tudása lesz hitté gondolkodásunkban...” (Belon Gellért: *Élet a halálból. A felátadás misztériuma*, Új Ember, 2006, 50.)

EGER 91.8 MHz | MISKOLC 95.1 MHz | TOKAJ 101.8 MHz
 SATORALJAUJHELY 90.6 MHz | GYÖNGYÖS 102.2 MHz
 ENCS 95.4 MHz | HATVAN 94.0 MHz | TÖRÖKSZENTMIKLÓS 96.4 MHz

SZENT
 István
 RÁDIÓ

szentistvanradio.hu

Apu elhízott

Keményen dolgozó kisemberek a mozivásznon

Míg a trendi filmfesztiválokon, úgy tűnik, inkább szidni szokás korunk kapitalizmusát, a tavaszi moziszezon két kellemes filmmel lepett meg minket, melyekben egy-egy kultikussá vált (s persze kasszasikert hozó) termék körül forog a történet. Az *Air – Harc a legendáért* Michael Jordan Nike cipőjét, a *Tetris* pedig a pofonegyszerű, mégis popkulturális ikonná magasztosult számítógépes játékot mutatja be – pontosabban a megalkotásuk körül szorgoskodó kisembereket.

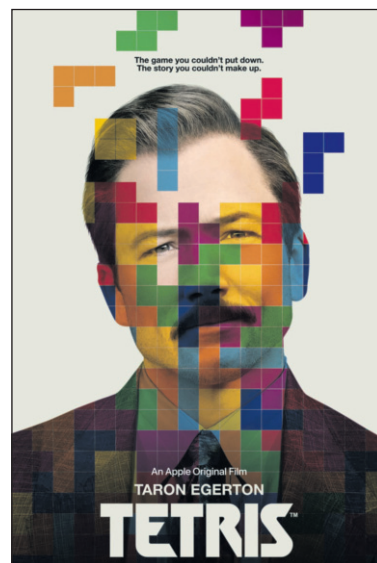
Ben Affleckre sok-sok év után bizony ráfért egy szívmengető siker: válása, alkoholizmusa, valamint Batman szerepéből való kiesése teljes karrier-újrafazonírozást igényelt. S mi lehetne kézenfekvőbb, mint összeállni a régi baráttal, Matt Damonnal egy produkciós cég erejéig, és leforgatni egy könnyed, szórakoztató mozit a vállalati irodisták megdicsőüléséről? Az *Air* címen még áprilisban mozikba került végeredmény minden várakozást beteljesít, s jóleső nosztalgiával idézi fel a nyolcvanas éveket. Sonny Vaccaro (Matt Damon) pocakos hivatalnokként próbálja cége, a Nike számára felfedezni a következő szponzorálható kosarastehetséget. Főnöke, Phil Knight (Ben Affleck) pedig sürgeti, hiszen az eladási mutatók pocskul állnak: kellene tehát egy ragyogó találat, aki idővel akár legendává is válhat.

Alex Convery forgatókönyve remek ütemben vezeti végig nézőjét az úton (még azt a pimaszságot is megengedi magának, hogy Michael Jordant egyszerűen nem mutatja), s a végcél természetesen a siker. Közben persze esik néhány szó a középszerűségben megragadt átlagember kínjairól, egy „nagy dobás” művészi megalkotásáról vagy a váratlanul innovatív marketingstratégiáról, de ne dőlünk be a könnyed lódtításnak: a játékidő során tulajdonképpen azért szorítunk, hogy egy cipómárka újabbat lép-e a globális nagyvállalati hierarchiában.

Füstös irodákat, mulatságosan divatjamúlt öltönyöket és heves szócsatákat kínál az Apple TV+ gondozásában megjelent *Tetris* is, amely a szovjet eredetű számítógépes játék világhódító útját énekli meg – már ami végül kibogozható volt a licencjogok körüli bonyolult huzavonából. Henk Rogers (Taron Egerton), egy kis játékefejlesztő cég alkalmazottja egy informatikai vásáron fedezi fel az aláhulló négykockás alakzatokból álló játékot, és azonnal meg akarja szerezni a cége számára. Nem sejtji, hogy ehhez egészen a Szovjetunióig kell utaznia, ahol nemcsak a játék feltalálójával, Alekszej Pazsitnovval (Nikita Efremov), hanem néhány riválissal és a gyengülő kommunista hatalom pénzéhes elvtársaival is meg kell ütköznie.

Volt egy szürrealitásában zseniális februári nap a szovjet állami informatikai vállalat irodaházában, amikor szovjet bürokraták három különböző egzotikus, nyugatról érkezett vevő között próbáltak taktikázni, hogy a lehető legnagyobb haszonnal adhassanak túl kincsükön, melynek működését maguk sem egészen értették, és a beszivárgó (vad)kapitalizmust is csak épp hogy kikapálták. Ezt a bizonyos napot többnyire hünen festi fel a film, melynek lendülete, illetve vizuális játszadózásai imponálóak, ám a játékidő végére sajnos egyre jobban elrugaszkodunk a valóságtól. Jon S. Baird rendező ügyesen bánik a szűkös költségvetéssel, s történetét sajátos kelet-európai kémthrillerbe ágyazza, mulattatóan túlszíneztet alakokkal.

Mind az *Air*, mind a *Tetris* szolgál egy olyan csúcsponttal, amelyben főhősünk egy szívhez szóló beszéddel fordítja meg a dolgok menetét. Leleplező erejű, hogy mindkét szómondat munkahelyzetben, a reménybeli kereskedelmi sikert előmozdítandó hangzik fel: sem a kosaras tehetségkutató, sem a számítógépes játékkereskedő életében nincs helye a családi boldogságnak. Apu elvált, elhízott, eszténként egyedül sörözik a tévé előtt: maradt a munka. Így próbálja vigasztalni magát az a manapság ötvenes generáció, amely a Reagan-korszak neokonzervatív Amerikájában tologatta az aktákat sokemeletes irodaházak mélyén, hogy talán mégis létrehozott valami maradandót.

(Ben Affleck: *Air – Harc a legendáért* (Air), Artists Equity/Amazon Studios, 111 perc, 2023; Jon S. Baird: *Tetris*, AI-Film/Apple TV+, 118 perc, 2023)

Nem kapjátok meg a gyűlöletem

A haragunkat elengedni ugyanúgy döntés kérdése, mint szeretni – mondják a szakemberek. Am egyáltalán nem olyan könnyű ez. Mit tehet az az ember, akitől hirtelen és erőszakosan veszik el gyermeke anyját, élete szerelmét? A Nem kapjátok meg a gyűlöletem című filmet Kilian Riedhof rendező valóságos események alapján készítette.

2015. november 13-án este Párizsban több helyszínen terrortámadásokat hajtottak végre, melyek több mint száz halálos áldozatot követeltek. A felfoghatatlan és váratlan tragédiában Antoine elveszíti a feleségét, aki a Bataclan koncertteremben volt, és egyedül marad másfél éves kisfiával. Hosszú órák bizonytalansága után tudja meg, hogy szerelme meghalt, majd a sokkból felocsúdva egy bejegyzést tesz közzé a közösségi médiában. A nyílt levélben tudatja az ismeretlen elkövetőkkel, hogy nem hajlandó gyűlölni őket, és mindennek ellenére nem hagyja, hogy a maga és kisfia életét tönkretége a harag és a tragédia. A meglepő gesztust felkapja a sajtó, s mire Antoine feleszmél, az egész világot bejárja az általa írt szöveg, és újságírók hada várja, hogy interjút kaphasson tőle. Vajon képes-e a valóságban megélni a döntését, amely váratlan hírnevet hozott neki? Mi történik benne a veszteség okozta fájdalommal?

A német–francia–belga koprodukcióban készült alkotás, amely a korábban éppen alkotói válságban lévő főhős, Antoine Leiris

nemzetközi bestsellerévé vált *Csak azért sem gyűlöllek titeket* című életrajzi könyvének adaptációja, sok gondolatot és érzelmet mozgató meg. A rendező ötvözi a lélektani dráma elemeit a kisrealista ábrázolás eszközeivel, ami különös hangulatú, erőteljes filmet eredményez. A támadások hírére a férfi követi a médiában, hívogatja a közvetlen információs vonalat, majd útnak indul, hogy a kórházakat járva felesége nyomára bukkanjon. Érthetetlenül sok idő telik el, mire értesül Hélène haláláról, s közben a nézőben is felvetődhet a kérdés, hihető-e a történet. Az ábrázolás kifinomultságához hozzá tartozik, hogy több esetben a kihagyás eszközével élnek az alkotók, így azt a pillanatot sem látja a néző, amikor a hosszú várakozás után Antoine megtudja, mi is történt. A rendező sokat bízott a férfi főszereplőre, akinek alakítása jó, ám olykor úgy tűnik, nem biztos, hogy elég gazdag a színészi eszköztára. A több szerző által jegyzett forgatókönyv egy mindvégig érdekfeszítő filmet segített a vászonra, amelyet mértéktartó líraisággal kézben tartott operatőri munka egészített ki.

A férfi szokatlan levelel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy csupán az első érzelmi reakció, a dac hozta ki belőle, vagy pedig igazi belső elhatározás. Egy televíziós interjúban úgy fogalmaz, megtiltotta magának a haragot. Egyfajta döntésről van szó

nyilvánosság kötelező vállalássá teszi számára a levélben megfogalmazottakat, s ez akár hátráltathatja is a veszteség feldolgozásában. Az önmagával való szembesülés mértéktartó módon jelenik meg a képi megfogalmazásban is, a vissza-visszatérő tükrök utalnak erre. Érthető, hogy Antoine egy ideig kifejezetten nem akar találkozni Brunóval, akivel Hélène együtt volt a koncerten, és aki túlélte a támadást. Végül aztán ennek is eljön az ideje. Mert szükséges megtudni, mi és hogyan történt, ki kell mondani a dolgokat, hogy az értelmi feldolgozás segíteni tudja az érzelmi elfogadást. A férfiban talán valójában ezzel indul el a gyász folyamata, amely először lefelé vezet; az ezzel járó befelé fordulást jelzi a napszemüveg viselése is. Úgy tűnik, a döntése ellenére sem kerülhető meg a gyász. Mi mutathat kiutat? Hogy mit akarna Hélène? Ha ez alapján megy tovább Antoine, vajon az a saját vá-

lasza-e az életre? A filmben nagy hangsúlyt kap a segítő környezet és a tapintat fontossága. Ennek megnyilvánulását láthatjuk, amikor például a kocsinban ülő férfi magányát megtörli egy járókelő. Máshol pedig – az óvodai anyukák személyében – a túlszűrés problémája is kifejezésre jut.

Az alkotók értékes és átélhető filmet készítettek, amely érzékenyen mutatja meg a gyász szakaszait és sajátosságait, sok gyöngéd pillanatnak engedve teret, s közben gondosan kerülve az általános kijelentéseket, hiszen a veszteség feldolgozásának folyamata mindenkinél más és más lehet. Ha csak döntés is a harag elengedése, az bizonyos, hogy többszörös döntés, és nem válik tőle köddé a fájdalom, nem jelenti azt, hogy az ember a lüktető hegek nélkül élhet tovább. A film zárójelenete visszafogott képi eszközökkel élve fogalmazza meg, mi lehet most Antoine Leiris lelkében.

Fényben a krisztusi fenség

A Krisztus utáni 2. évezred első felében kibontakozó magyarországi latin nyelvű költészetnek Kr. e. 480-ból a thermopülai hősök emlékét vagy Kr. e. 80 körülről Meleagrosz saját nevét megörökítő epitáfiuma is szolgálhatott mintául. Görög eredetiből magyarra jóval később Szimónidész epitáfiumát Ponori Thewrewk Emil, Meleagroszt Trencsényi-Waldapfel Imre fordította. Az elsőként említett epitáfium a helytállás hőskölteményét sűríti két sorba: „Itt fekszünk, vándor, vidd hírül a spártaiaknak, / megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.” Meleagrosz epitáfiumának feszességét líraisága lazítja: „Halkan lépj, vándor, mert alszik a jámbor apák közt / már az örök pihenő karjaiban szeliden / vén Meleagrosz...”

A hangütés hősi ének és elégia közti kettőssége sejlik fel már a legkorábbi, Magyarországhoz köthető, latin nyelvű rövidversekben, s ezt az esetek többségében formahű magyar fordításuk is érzékelteti.

1006-ban elhunyt s a regensburg-niedermünsteri apácakolostorban eltemetett anyja sírjára Boldog Gizella királyné díszes keresztet készíttetett. Ennek verses feliratai mindkettőjük lelki üdvéért fohászok: „Üdvöt ohajt anyjának s ön lelkének is üdvöt: / Ím e keresztet azért tétette Gizella királyné.” (Csonka Ferenc fordítása)

1031-ben Boldog Gizella királyné környezetében és tevékeny közreműködésével készült a székesfehérvári bazilikának ajándékozott díszes miseruha, amelyet a 12. század vége felé koronázási palásttá alakítottak. Rímes hexameterei közül a palást központi Krisztus-ábrázolását övező felirat a leginkább figyelemre méltó: „Lába alatt ellenség, fényben a krisztusi fenség” (Csonka Ferenc fordítása).

IV. Béla király 1269-ben vesztette el kisebbik fiát, Béla herceget, s a következő évben ő maga, valamivel később felesége, Lasz-

kariz Mária is elhunyt. Hármójuk emlékét őrzik a *Képes krónikában* olvasható rímes hexameterek: „Nézd, ime, Mária képe e három sír közelében: / Férj, feleség meg a herceg, az ég legyen éden ezeknek.” (Csonka Ferenc fordítása)

Az 1342-ben I. Károly király halálára írott s a többi közt az első, Magyarországon nyomtatott könyv, a *Chronica Hungarorum* megörizte rímes hexameter, mintegy a „Meghalt a király! Éljen a király!” fordulat mintájára, a gyászt panaszkolva a trónra lépő új uralkodóért is fohászodik: „Így – ég áldja! – Lajost kaptuk, s megkezdte uralmát” (Szabó Kálmán rímtelen fordítása).

Janus Pannonius Európa-szerte elismerést kivívó latin nyelvű verseiben, köztük díszichonokban írt epitáfiumokban a humanizmus magyarországi térhódítását követhetjük nyomon.

1456-ban a Gyulafehérváron eltemetett nándorfehérvári hősről, Hunyadi Jánosról emlékezett meg: „Itt nyugszik János, harcokban réme töröknek. / Dicsfényben ragyogott őrhelye Pannonián.” (Jánossy István fordítása)

1464-ben önmagáról írt első sírversét *Midőn beteg volt a táborban* című elégiájába ágyazta: „Janus nyugszik e helyt, ki az ősi Dunához először / Hozta a szép Helikon zöld koszorús szüzeit.” (Tóth István fordítása)

Saját sírversét 1472-ben, halála évében is megfogalmazta: „Együtt lett prédád élet s hírnév, te sötét nap. / Kincset mért gyűjtünk, ó, mi szegények? Ezért?” (*A haldokló Janus Pannonius*, Kálnoky László fordítása)

1536-ban az epitáfiumokat költő Janus Pannonius nyomába Oláh Miklós, a későbbi esztergomi érsek és királyi helytartó lépett levelezőtársa, Rotterdami Erasmus emlékére írott sírfeliratával: „Ennyire bölcs ítélete még nem volt soha észnek, / Ilyen igaz s jámbor férfit még sosem élt.” (Tóth István fordítása)

Stílusosan zárhatja a szemlét Christian Schesaeusnak, „a szászok Janus Pannoniusának” a nyomdász és sokoldalú tudós Johannes Honterus emléke előtt tisztelgő sírverse 1549-ből: „Erdély népe előtt az igaz tudományban elől járt. / Munkás élete szép példa gyanánt ragyogott.” (Tóth István fordítása)

A magyarországi latin rövidversek nemcsak tanúi koruknak, hanem előkészítői is a magyar időmértékes verselés későbbi térhódításának.

Mózes Huba

ÖRÖMHÍR
MINDENKINEK!

INFOKATRADIO.HU | 061 255 3333

EURÓPARÁDIÓ

A református értékadó

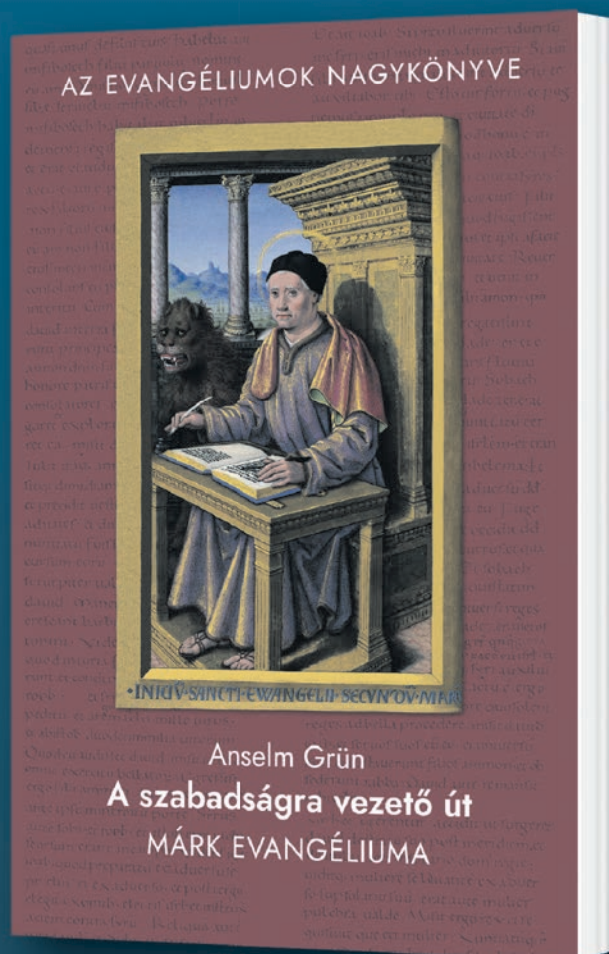

94,4 Mhz 102,1 Mhz 90,4 Mhz 100,5 Mhz 100,0 Mhz
Debrecen Mezőkövesd Miskolc Nyíregyháza Sátoraljaújhely

europaradio.hu

AZ *Új Ember* KÖNYVESBOLT ÚJDONSÁGA

Anselm Grün A szabadságra vezető út MÁRK EVANGÉLIUMA

Márké a legkorábbi evangélium. Műve nem pusztán egy teljesen új irodalmi műfaj születését jelenti, hanem egy hatalmas teológiai bravúr is. Mert bár Márk evangéliuma keletkezésekor már valamennyire összegyűjtötték Jézus egyes szavait, mondásait, de ezeket csak szóban hagyományozták tovább. Márkot azonban nem pusztán Jézus elszórt szavai érdekelték, hanem maga a Jézus-esemény. Mert Jézus több, mint egy olyan tanító, akinek el lehet sajátítani a tanítását, majd aztán követni lehet: Jézus egész személye fontos a maga egészen konkrét élettörténetével.

A könyv megvásárolható az Új Ember könyvesboltban
(1053 Budapest, Ferenciek tere 7-8.),
valamint webáruházunkban: bolt.ujember.hu